

הגורמים המשפיעים על דמותה של מערכת-הבטחון

סא"ל שלמה גזית

מהי הפגישה השגרתית עם צבאה של מדינה של מי שאינו מצוי בתוך-תוכי עניינו של זה? היא נעשית עם חייל וקצין הנראים משוטטים בחוצות-עיר. ואילו הפגישה הרשמית והחגיגית — היא עם יחידות המופיעות במצעד של יום-המדינה, או בטכס זה או אחר. האפשרות לעמוד על טבעם של הצבא ומערכת-הבטחון של המדינה מפגישות אלה היא קרובה לאפס. בצורה זו קל לטעות ולחשוב כאילו כל הצבאות דומים זה לזה, ונבדלים רק בצבע המדים ובאפנת הכומתות. למעשה, בדרך זו ניתן ללמוד על כוח צבאי — כפי שניתן לעמוד על כלכלתה של מדינה על-פי תהלוכת הפועלים שתראה ב-1 במאי.

ואכן, המושג „צבא“ — שונים משמעותו וביטויו בכל ארץ וארץ, ממש כפי ששונים מושגי הכלכלה והתעשייה ממדינה למדינה. לכל גוף-צבאי לאומי יש יעוד ושיטות-פעולה שונים, המיוחדים אך לו.

דימוי זה, של השוואת מערכת בטחונית למערכת כלכלית ותעשיתית — יכולים אנו להמשיך ולפתחו; ויתכן אף שעשוי הוא להקל בהרבה על הצגת סוגיה זו והבהרתה.

השלב השני — קביעת תהליכי היצור. כיצד רוצים ליצר? היושם הדגש בעבודת ידיים — או במיכון ואוטומציה? באילו מכונות ישתמשו; משוכללות יותר — או משוכללות פחות? היכן יוקם המפעל: קרוב לחומרי-הגלם, קרוב לריכוזי כוח-העבודה — או אולי קרוב למקור-כוח? השלב השלישי — הקמת המפעל הלכה למעשה. הזמנת המכונות, הקמת הבנין והרכבת הציוד בחוכה, הכשרת סגל מנהלים והרצת המפעל.

השלב הרביעי — פעולת היצור והשיווק. דהיינו — מימוש תכליתו של המפעל והוצאה-לפועל, הלכה למעשה, של השאיפות והתכניות שהנחו את מקימיו.

לכאורה נסגר בכך המעגל. אף-על-פי-כן קיים שלב נוסף — והוא בחינה חוזרת-ומחודשת של המטרה והתהליכים. אין מפעל היכול להרשות לעצמו קפיאה על שמריו. שינויים בשוק, פיתוחם או גילויים של חומרי-גלם חדשים, אמצאת תהליכי-יצור זולים או מהירים-יותר — כל אלה עשויים לחייב את המפעל להתאים ולסגל עצמו בלי-הרף לתנאים המשתנים. שאלמלא כך ימצא עצמו קפוא ומיושן וחסר יכולת-התמודדות. עד כאן — השלבים כפי שהם באים לידי ביטוי במפעל הח-בניתם של צבא ומערכת-בטחון.

רושתי. הבה ונבחון עתה מה מקביל לשלבים אלה בדרך

איש לא יעלה בדעתו לדבר בעלמא על המושג „בית-חרושת“. אין עוררין על כך שפרט ל„יצור“, שהוא מושג משותף לבתי-חרושת — הכרחי לברר מה מייצר אותו מפעל, מה הקף פעולתו, באילו תהליכים הוא משתמש, כמה פועלים הוא מעסיק וכו', וכו'.

אם נשוה לצורך-הפשטה מערכת-בטחון לבית-חרושת, ונראנה כמפעל ל„יצור בטחון“ — נינכח כי שיטת הניתוח והבחינה הננקטת לגבי דרך-הקמתו של מפעל חרושתי עשויה להיות טובה ונכונה גם למטרתנו — ניתוח ובחינה של המרכיבים השונים המשפיעים על יחודה של כל מערכת-בטחון ומאפיינים אותה.

חמישה שלבים בתהליך הקמתו של מפעל חרושתי: השלב הראשון — קביעת יעודו של המפעל. מה רוצים ליצר? שימורי-בשר או מכונות חקלאיות, סכיני-גילוח או דשנים? מובן, שהתשובה לכך אינה מקרית ושרירותית, אלא מתבססת בדרך-כלל על ניתוח הפוטנציאל הקיים בחומרי-גלם ובאנשי-מקצוע מצד אחד — ועל חקר השוקים (תצרוכת מקומית ואפשרויות היצוא) מצד שני.

יעודה של מערכת-בטחון

הצעד הראשון בקביעת דמותה של מערכת-בטחון הוא קביעת יעודו של המכשיר הצבאי. לכאורה, אין בעיה זו עומדת אלא בפני מדינה חדשה, שזה אך קמה. ואמנם זוהי הדוגמה הבולטת ביותר לקביעת יעודה של מערכת-בטחון. ברם, אין מדינה הפטורה מבדיקה חוזרת-

ונשנית של יעוד מערכת-הבטחון והמכשיר-הצבאי שלה, לאור המסיבות המשפיעות על אותו יעוד.

הגורם הראשון בשטח זה הן אותן מטרות שניתן לכנותן כיעודו של העם. אצל עם אחד יכול הדגש להיות באיחוד ובהתפשטות מדינית (לדוגמה: רעיון ההתפשטות והרחבת הגבול של גרמניה הנאצית על פני כל השטחים המאוכלסים בדוברי-גרמנית; או — איחוד של עולם דוברי-הערבית). אצל עם אחר מושם דגש בקיום עצמאות המדינה, תוך ניטרליות מוחלטת (דוגמה שביצריה או שבדיה). ויש עם השם דגש בהפצת רעיון מדיני, חברתי או דתי (כגון — הפצת הרעיון הקומוניסטי והשלטתו, התפשטות האיסלם וכו'). ליעוד זה של העם משמעות מעשית מידית לגבי המטרות המדיניות-צבאיות בכיוון של מלחמה או שלום, הרתעה או התגוננות — להן יש כמובן השלכה על דמות המכשיר הצבאי הדרוש.

בהמשך לניתוח זה, באה כמובן הבחינה: מי הם האויבים — הפוטנציאליים — ומי הם בעלי-הברית. וכאשר המדובר באויבים — מהו „סדר-הקדימה“ בטיפול באויבים אלה. לדוגמה: בפני צרפת עמדו במחצית השניה של שנות-החמישים שני אויבים עיקריים, האחד — מורדי הפ.ל.ג. באלג'יריה והשני — סכנת ההתפשטות של ברית-המועצות והשלטון-הקומוניסטי על-פני אירופה-המערבית. ההכרעה המדינית בצרפת פסקה באופן ברור על מתן קדימה ועדיפות למערכה באלג'יריה, על אף העובדה שבעית ההתמודדות עם הגוש הסובייטי היתה חמורה פי כמה. ואמנם, הדגש בבנינו וארגונו של הצבא הצרפתי הושם אז במערכה זו.

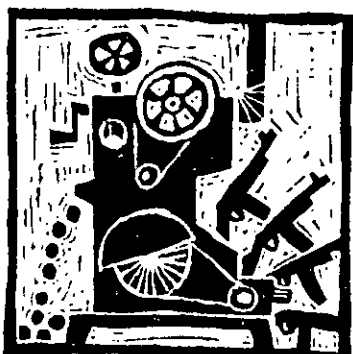
ומכאן לתחום מעשי-יותר: מידת סבירותה של המלחמה ועיתויה הצפוי. נכון הוא שרק לעתים רחוקות מאוד ניתן יהיה לתת תשובה לשאלה זו במושגי תאריך מפורש; אך תשובה חייבת להינתן. ואין גם קושי רב לתתה, אם ייעשה הדבר בשיטה ה„שלילית“ של „לא לפני“ תאריך מסוים או התפתחות מסוימת; או אולי גם להפך — תשובה בנוסח של „לא אחרי“ התפתחות מסוימת אצל אחד הצדדים. לדוגמה: המלחמה תתכן לא לפני השלמת תקופת-התארגנות-הצטיידות מסוימת אצל הצד שכנגד; או, להיפך — בשום-פנים לא אחרי השתלטותו של הצד-שכנגד על מרחב אסטרטגי חיוני, שהנו ניטרלי כיום.

לנקודה אחרונה זו בבחינת יעודה של המערכת-הצבאית — חשיבות ממדרגה ראשונה. אם נקבל את ההנחה המציאותית ששום מדינה ושום צבא לעולם אינם משקיעים דיי-הצורך בהתארגנות ובהתכוננות למלחמה — מסתבר מיד, שבעית-הבעיות היא קביעת מערכת של קדימות. כל עוד שורר מצב

בו יש להכון למלחמה בכל שעה — אין כל אפשרות לרכז מאמץ לטנח ארוך-יותר, על חשבון ויתור על כוננות ההגעה. ארצו גדולה הסכנה שלמעשה לא יהיה אותו „צד“ מוכן כהלכה בשום זמן. כאן יתרונו הגדול של התוקף היוזם, שהנו חופשי, יחסית, בקביעת המועד הנוח והרצוי לו לפתיחה במלחמה, בעוד שפעולות הצד המתגונן מותנות לחלוטין ביזמת היריב, ואין ביכולתו אלא להעריך את מגמות היריב — ולקבל על עצמו סיכון-מחושב לגבי תקופה זו או אחרת.

קווי-היסוד לניהול מלחמה

אם נחזור להשוואת-היסוד שלנו, הרי לאחר שניתחנו וגיבשנו לעצמנו מנו את דמות הבטחון אותו אנו חפצים „ליצר“, יכולים אנו לעבור לשלב הבא בתהליך: לקבוע „תה-ליכיה-יצור“ — כלומר, גיבוש קווי-היסוד לניהול המערכת הבט- הונית והצבאית, יחסיה-גומלין בין

זו הצבאית לאזרחית, ושאלות קדימות ויחסים שבין זרועות וחילות. הטכניקה לגיבוש קווי-היסוד אלה היא הטכניקה המקור- בלת של הערכת-מצב — ממש בדומה לזו הנעשית לקראת ביצוע משימה ברמה הטקטית או האופרטיבית, אף כי פה ושם מחייבת הרמה האסטרטגית הגבוהה הוספת סעיף או מתן תוכן חדש ושונה לסעיף קיים.

אותו יעוד שקבענו לעצמנו הופך להיות „המטרה“ אותה שואפים להשיג; וההערכה כולה נעשית בהתאם למטרה זו ולאורה.

הגורמים הקבועים

כשלב ראשון בהערכה בא כרגיל ניתוח הגורמים ה„מוכתבים“, הבל- תי-ניתנים לשינוי, שהם בבחינת נתוני-היסוד מחייבים. המדובר, למע- שה, בשלושה:

הגורם הראשון הוא פוטנציאל כוח האדם. הכוונה — לזה הכמותי ולזה האיכותי. גודלה של אוכלוסית

המדינה והרכבה, מכתובה בהכרח את גודלו של „שנתון“ משרתי-החובה — ומכאן גם הקף הצבא הסדיר, את הקפו האופטימלי של צבא-הקבע, את פוטנציאל אנשי-המילואים הניתנים לקריאה-אל-הדגל בשעת-חירום, את הקפן ואופין של יחידות מיוחדות, המצריכות אנשי מקצועות טכניים.

ברור, שקיים „חופש-תמרון“ מסוים המתבטא בתחיקתה של המדינה הקובעת את גיל החייל, משך-השירות וכיו"ב. אך גם חופש-תמרון זה נחתם ברור על-ידי „תקרת-גג“ שאין לחרוג מעבר-לה.

גורם שני הוא יכולתה התקציבית של המדינה. „יכולת“ תק- ציבית זו אינה דבר קבוע שניתן להעריכו ולהגדירו מבחינה אובייקטיבית. המדובר כאן בהקצבה המעשית אותה מוכנה המדינה להפריש מכלל תקציבה לענין הבטחון; ואין ספק,

שהפרשה זו נובעת קודם כל מן המקום אותו תופסת הבעיה הבטחונית במכלול בעיות המדינה. ואמנם מוצאים אנו מדינות המקצות 50 אחוז ואף יותר, מתקציבן בזמן שלום לצרכי הבטחון; ואילו אחרות אינן עוברות את ה-15—10 אחוזים (אמנם, השואת המאמץ הבטחוני של מדינות על-פי האחו שתקציב-הבטחון שלהן מהווה בתקציבן הכללי עלולה במקרים רבים אף להטעות; שכן לא תמיד תופס תקציב-המדינה הכולל הזה אותו שיעור עצמו, או אף שיעור דומה, בהכנסה-הלא-אר מית הכוללת. יש, על כן, לראות את הנטל הבטחוני לפי חלקו בתוך ההכנסה-הלאומית. בראיה כזו, לא נמצא מדינות רבות אשר תקציב-הבטחון שלהן עולה בעת-שלום על 15—20 אחוז מכל ההכנסה הלאומית).

אך גם אם ניתן אולי להגדיל את תקציב-ההגנה ולהקטינו על-ידי שינוי חלקו בתקציב-הכולל — תמיד תשאר בתוקפה „מיטת-הסדום“ של כלל תקציב המדינה. מדינה כאלבניה, יכולה למשל, להחליט על שינוי קיצוני בתקציב-הבטחון שלה, ועל הגדלתו עד למעלה ממחצית תקציבה הכולל; אך עדיין ישאר זה תמיד תקציבה של אלבניה — ובשום פנים לא יוכל להתמודד אף עם אחוז קטן-בהרבה בתקציבה של יוגו-סלביה, ובודאי לא בתקציבה של ברית-המועצות. בשטח זה, איפוא, הבעיה אינה מהו התקציב הרצוי — והד-רוש — אלא מה ניתן לעשות בתקציב הניתן?

והגורם השלישי המוכתב הוא כושר-ההצטיידות של מדינה בנשק ואמצעי-לחימה אחרים. הצטיידות זו יכולה להעשות בשתי דרכים: ההצטיידות ממקורות-חוץ — וזו המותנית בכושר הפיתוח והיצור העצמיים.

ההגבלה הראשונה והעיקרית היא התקציבית — הן לגבי ההצטיידות מבחוץ והן לגבי הפיתוח העצמי. אך לא פחות ממנה קובעים התנאים המדיניים והבריתות הצבאיות של מדינה את אפשרות הרכש (ואולי — אף קבלת-חינם) של ציוד ונשק; והפוטנציאל המדעי-תעשייתי — ברור שקובע את אפשרויות הפיתוח העצמי.

הערכת-המצב

ועתה, לאחר בחינת הנתונים המוקדמים והמוכתבים, אפשר לגשת אל הערכת-המצב גופא, לפי סעיפיה השונים.

יהא זה מחובתנו להוסיף כאן שני סעיפים שאינם מופיעים, בדרך-כלל, במתכונת של הערכה ברמה הטקטית או אופרטיבית: ניתוח

מדיני וניתוח כלכלי.

לגבי הניתוח המדיני אין טעם להכנס לפירוט כלשהו. הפעילות הצבאית והפעילות המדינית היו מאז ומתמיד קשורות זו בזו; ואילו כיום נתהדק קשר זה עוד יותר. הבעיות המדיניות אף תרגו ופרצו לאחרונה מן התחום האזורי המצומצם אל התחום הרחב, הכלל-עולמי. שוב לא תתכן כל פעולה שהיא מבלי לשקול ולהעריך תחילה מכלול-גורמים זה. הניתוח הכלכלי בא לבחון שתי פרשיות שונות. האחת — בעית כושרו של המשק לענות על צרכי המלחמה החיוניים

ולספק אותם — והכונה כאן הן לצרכי המערכת-הצבאית והן לצרכי המשק בכללו. המדובר הוא בהספקת מצרכים חיוניים (מזון, מים, דלק וכו'), ובהבטחת המשך כושר-היצור של התעשייה החיונית, הצבאית והאזרחית כאחד, ובמתן שירותים חיוניים (שירותי חשמל, אשפות, תקשורת, תחבורה וכו') לשתי המערכות, הצבאית והאזרחית.

הפרשיה השניה הנבחנת היא האפשרות של הפרעה מינימלית לחיי המשק התקינים וצמצום נזקי המלחמה — הן אלה הפייסיים, שהם תוצאה של הריסת מתקנים חיוניים, והן, ואולי אף בעיקר, של מצב הענפים השונים לאחר המלחמה.

שני סעיפים אלה, המדיני והכלכלי — הניתוח שייעשה לגביהם יכתיב בהכרח את אופיה של המלחמה האפשרית בכללותה ובמיוחד את אורכה הסביר — והרצוי למדינה; כמובן, כל זה — תוך בדיקה והשוואה של אותן הבעיות וכיצד הן באות לידי ביטוי ומשפיעות על מגמות ואפשרויות הצד שכנגד.

*

ניתוח הקרקע או הזירה מותנה ביותר מן היעוד שנקבע למכשיר הצבאי — האם זה יעוד תוקפני או הגנתי? הנקודות העיקריות בניתוח מעין-זה הן:

● ניתוח השטחים החיוניים לכל אחד מן הצדדים. וכאן הכונה גם לשטחים החיוניים מבחינת שליטתם על המרחב, גם לאלה החיוניים למשק ולכלכלה — אשר עובדת ההחזקה בהם — או נפילתם — עשויה להכתיב את תוצאות המערכה. „שטחים חיוניים“ אלה יכולים להיות גם ריכוזי אוכלוסיה, מקורות חומר הגלם העיקריים, מרכזי התעשייה, נתיבי-תנועה ודרכי קישור וחיבור עם ארצות אחרות וכו'.

● ניתוח מרכזי האוכלוסיה וכוח-האדם מול יכולת-ריכוז, והעתקת מאמץ מגזרה לגזרה, של היריב; או, כפי שנוהגים לכנות בעיה זו בז'ארגון המקצועי — בעית ה„קווים החיצוניים“, מול ה„קווים הפנימיים“ לגבי כל אחד מן הצדדים או אף גזרות המלחמה האפשרית.

● אופי האוכלוסיה ומידת מהימנותה ונאמנותה הלאומית או האידיאולוגית; וכאן, כמובן, מקבלים שיקולים הקשורים במעמדם ובהגבותיהם של המיעוטים הלאומיים את מלוא משקלם.

● ולבסוף, אופי פני השטח (מבחינת הטופוגרפיה, הצמחיה, הישובים וכו') — מבחינת סוג הגייסות שניתן להפעיל בכל גזרה וגזרה (שטח הררי מבוותר — מול שטח מישורי; שטחים מיוערים — מול שטחים חשופים; שטחים עבירים ונוחים לתנועת-רכב — מול שטחים קשים לתעבורה וכו').

נקל להבין, שכל העובדות והמשמעויות המצטרפות והמסתכרות מנות מניתוח זה יביאו למסקנה מעשית בשטח סוגי החילות והנשק שיידרשו באותה זירה מסוימת, אופי האימון הדרוש, ארגון האוכלוסיה והמרחב להגנה, בעית התקשורת והתובלה, אשר חובה לפתרון — ועוד שורה ארוכה של סיכומים מעשיים.

*

מדרך הטבע הוא שניתוח זמן ומרחב ברמה האסטרטגית מטפל במכלול-נושאים השונה לחלוטין מאלה הנידונים בהערכות ברמה טקטית. ואופרטיבית. במקום לעסוק בשאלות תזוזות כוחות ותגבורות מושם הדגש בשלושה נושאים:

הראשון הוא — ענין ההתראה. מהי ההתראה המינימלית שתהא אפשרית לפני תחילת התקפת האויב — ומהי ההתראה שתנתן מצד ההנהגה המדינית לפני ביצוע פעולה יזומה?

גורם זה הוא בעל חשיבות ממדרגה ראשונה לקביעת דרגת כוננותו ורמת כשירותו של המכשיר הבטחוני.

הענין השני הוא משך הלחימה. כלומר: ניתוח מכלול הגורמים העשויים להכתיב את משך הלחימה הנדרש — ולהשפיע עליו בפועל, כגון מהירות התערבותם של גורמי-חוץ — או הערכת הזמן שיידרש כמשוער להשגת היעדים האופרטיביים והאסטרטגיים שיביאו להכרעה. לא תמיד תעלינה שתי הערכות זמן אלו בקנה אחד. להפך: עיקרה של הבעיה וההתלבטות הוא כאשר השעות נדרשת להתערבותם של גורמי-חוץ (והאפשרות של כפית הפסקת-אש על-ידי גורמים אלה) קצרה בהרבה מן הזמן הדרוש להשגת ההכרעה בשדה-הקרב.

הנושא השלישי הוא אורך המלחמה. כאן הכונה ליריעה רחבה יותר, זו הכוללת לא רק את תקופת פעולות הלחימה המבצעות, אלא גם את כל תקופת המתיחות שלפני הלחימה ואחריה — תקופה המחייבת החזקת מערך-צבאי מגויס-במלואו, קיום משק-מלחמתי, הגבלות כלכליות וכיו"ב. ההבדל בין "תקופת-הלחימה" ל"תקופת-המלחמה" הוא אופיני וכולט במיור חד במדינות בהן מבוסס הכוח הצבאי בעיקר על אנשי-מילואים ולא על הצבא-הסדיר; אך גם בפני מדינה מן הסוג השני — זו היכולה לנהל את הפעולה הקרבית כמעט ללא שאיבת כוח-אדם מן הסקטור המשקי — עדיין תעמודנה בעיות רבות בתחום הכלכלה, אם משום הסבת תעשיות אזרחיות ליצור מלחמתי ואם משום שיבוש הקשרים המסודרים הרגילים עם העולם החיצון.

המסקנות בתחום זה, הנובעות מאורך-המלחמה וממשך-הלחימה מהמשוערים או האפשריים, הן קודם-כל מסקנות מעשיות לגבי בנין סדר-הכוחות. מסקנות אלו מכתובות מתן קדימה לזרוע אחת או לשנייה, שימת דגש בחיל זה או אחר ונקיטה בצורת-הלחימה כזו או אחרת. כך, לדוגמה, מידת תלותה של המדינה בתקופת המלחמה בסחר-ימי חופשי ופתוח עשויה להכתיב את עצם קיומו, או גודלו, של צי-המלחמה, אפילו אין צי זה כה חיוני ומשפיע לגבי גורל המערכה הצבאית גופא, זו שבתקופת הלחימה.

אך יש גם מסקנות מסוג אחר, מעשיות ביותר, הבאות להכתיב את רמות המלאי הדרושות — הן בציד צבאי ובתחמושת והן במצרכים חיוניים למשק האזרחי. כך, למשל, אורך-ההתראה החזוי לפני מלחמה ישפיע על כך באיזו מידה הכרחי לקיים מלאי מלא, ומבעוד-מועד, של אמצעי-הלחימה — או שתהא שהות ואפשרות להפנית התעשייה ליצור מלחמתי אשר יענה על הצרכים.

והגורם האחרון בסעיפי הערכת-המצב הוא יחסי הכוחות. אלא שאף כאן יוצקת האסטרטגיה תוכן שונה לאותה "כותרת". ההבדלים העיקריים שהם תוצאה של עריכת הניתוח והבחינה ברמה זו, הם שניים: בהקף הניתוח — והבדל בזמן הניתוח. קביעת יחסי-הכוחות האסטרטגיים כוללת לא רק את השוואת הכוחות הצבאיים של כל צד אלא גם (ובמצבים ידועים — בעיקר) את השוואת הכוחות הפוטנציאליים הטמונים באוכלוסיה של כל צד והשוואת המשק והכלכלה. השאלה הראשונה שיש לשאול בניתוח אסטרטגי מעין-זה, היא מה הן נקודות התורפה והכוח של כל צד — בין אם זו רמת הכוח והארגון הצבאי, ובין אם זהו טיב הכלכלה והמבנה החברתי או, אולי,

זהו רוחה של האוכלוסיה. לאור נקודות-הכוח של כל צד ולעומתן נקודות-החולשה של הצד-שכנגד נקבעים הדגשים המגדירים את אופי המלחמה שתנוהל, וסוג הכוחות אותם צריך לפתח.

יתרון צבאי בולט (דוגמת יתרונה של גרמניה בראשית מלחמת-העולם השניה) מביא תכופות לחתירה לקראת מלחמת-הכרעה צבאית, בה תבוא העצמה הצבאית לידי ביטוי מלא בזמן הקצר ביותר. יתרון בפוטנציאל המשקי-כלכלי מעורר שאיפה לדחות את ההכרעה הצבאית — ולהשתית את התכניות על מערכת התשה והוגעה, שתערער את כושר-העמידה של הצד-שכנגד (באסטרטגיה זו נקט המערב בתקופת המלחמה כאשר ניצל את יתרונו המשקי-הכלכלי לעומת גרמניה). ואילו חולשתה המוראלית של אוכלוסיה האויב תנוצל להעמקת ה"לחימה-הפסיכולוגית" — ולהשגת המטרות כמעט ללא קרב. (ענין זה הבינו להפליא הגרמנים, שעה שהקימו את "הגיס החמישי" שלהם — אשר חתר תחת רוח הלחימה וההתנגדות בארצות האויב ועריה, והכשיר את הקרקע לפלישת צבאם).

ההבדל השני הוא, כאמור, בזמן הניתוח. הערכת-מצב טקטית-אופרטיבית בוחנת את הגורמים כפי שהם בזמן נתון ומסוים; ואילו הערכה אסטרטגית חייבת לבחון גם את מגמת ההתפתחות של גורמי-הכוח, כפי שהם עשויים להתפתח במשך הזמן — כלומר כעבור שנה, חמש או אף עשר שנים — הכל לפי תחולת ההערכה קדימה. יתרון בשטח הצבאי, הכלכלי או הפסיכולוגי הקיים בזמן מסוים עשוי להשתנות, ואף להתבטל לחלוטין, עם השנים; והערכה ריאלית חייבת לצפות-מראש שינויים עתידיים ביחסי-הכוחות. בחינתו של שיקול זה היא אולי המפתח לקביעה של מלחמה "לא לפני" או "לא אחרי". פירושו: מצב בו אין צד מסוים רואה כרצוי לזום מלחמה או להגרר לתוכה, לפני מועד מסוים אשר יביא, לדעתו, לשינוי ביחסי-הכוחות (כמועד כזה יכולה לשמש למשל, השלמת תכנית התארגנות והצטיידות-צבאית, שתביא ליתרון כמותי על האויב, או — צפיה למשבר ולהתערערויות כלכלית וחברתית אצל הצד שכנגד, אשר תשפר באופן ניכר את הסיכויים בהתמודדות עמו). לעומת זאת — יראה צד שני כחיוני לנהל את מלחמתו לפני התפתחות מסוימת — מדינית, צבאית או כלכלית-חברתית — העשויה להקטין, או אף לבטל כליל את סיכויו לעמוד במערכה (דוגמה לכך מהוה פיתוח הנשק הגרעיני על-ידי ברית-המועצות, פיתוח ששינה לחלוטין את הסיכויים בהתמודדות של ארה"ב והמערב עמה, לאחר שאבדו יתרון ההחזקה הבלעדית בנשק הגרעיני).

התכנית ומימושה

ניתוח כל הגורמים שפורטו כאן, ומכלול המסקנות הנובעות מהם, מאפשרים למעשה לגבש את עיקרי המגמות בבנין המערכת הצבאית. טבעי הוא שרבות ממסקנות אלו תהיינה מנוגדות וסותרות זו את זו — ויהיה הכרח לפסוק ולהכריע לכאן או לכאן.

התכנית עצמה הנה לרוב תולדה של מיקוח ופשרה בין

הגורמים המעוניינים השונים: הגורמים האזרחיים — בשאלות תקציב, כמות המלאי, משך השירות, הקף הגיוס, וכו'; הגורמים הצבאיים — באשר למשקל ותפקיד שיועדו לכל זרוע וחיל. לשיטת הארגון של המערכת הבטחונית תהיה בשלב זה השייכות ראשונה במעלה לגבי בנינה של המערכת הצבאית. מיניסטריון ההגנה הכפוף למרותו הבלעדית של שר אחד (לעומת שרים עצמאיים לכל זרוע וזרוע) — וכן (או — לפחות) מטה כללי מאוחד, בעל סמכויות מלאות לתיאום וויסות בין הזרועות השונות — הם כמעט תנאי בליעבור כדי שאפשר יהיה להגיע לתכנית ריאלית ותכליתית, הקובעת בעיניים פקוחות ובמלוא האכזריות הנחוצה מערכת קדימות ועדיפות יות, לריכוז המאמץ בהתאם להערכת המצב שנעשתה. היעדר מרות מרכזית כזו מביא כמעט תמיד להינצרות קבוצות לחץ, שכל אחת מהן שואפת להשיג את הנתח העיקרי ב"עוגה" הבטחונית, ונוקטת בכל האמצעים (ולאו דוקא ההוגנים והלגיטימיים ביותר) בכדי לשכנע, או אף לסחוט את הנראה לה. תכנית מעין זו, לבנין המערכת הצבאית-בטחונית לצורך התכונה האסטרטגית, אינה מצטמצמת בחלוקת האמצעים בלבד; עליה להרחיב ולהתפרט בכל אחד ואחד משטחי הפעילות הצבאית-בטחונית. בשלב זה — אולי לא פחות מאשר בשלב המוקדם של קביעת המגמות והתכנית של המערך — ישנה חשיבות ראשונה במעלה למשרד-ההגנה אחיד ולמטה-כללי משולב ורבי-סמכויות.

אולי הצורך הראשון המשתמע מן התכנית הכללית הוא בנינה של המערכת הלוגיסטית. פריסת המתקנים התחזוקתיים, מיקום המצבורים השונים (וכמות-המלאי המוחזקת בהם), ארגון, שיטת-פעולתן וכוננותן של יחידות התחזוקה — הכרחי כי כל אלה יהיו תואמים את המגמות הכלליות ושלא יפגרו אחריהן; שאלמלא כן, עשוי מצב המנהלה לסכל אף את כונותיהן הטובות ביותר של הגורמים המבצעיים.

צורך מחויב מציאות שני הוא הכונת גורמי הפיתוח והיצור השונים לקראת ביצועה של התכנית. ענין זה — פיתוח אמצעי לחימה — תובע אולי משך-זמן רב יותר למימוש מכל ענין אחר. אכן, תכנון אמצעי-הלחימה חייב להקדים בראיה-מראש את כל שאר הצדדים שבתכנון הצבאי.

ענין נוסף המחייב אף הוא תכנון ארוך-טווח קדימה הנה תכנית בנית כוח-האדם הדרוש למערכת. כאן הדגש הוא בגורמי פיקוד, או תפקידים מקצועיים מיוחדים, המחייבים הכשרה ארוכה וממושכת — אם במסגרת השירות הצבאי ואם (ויתכן — במיוחד) במרכזי-ההכשרה האזרחיים.

ההכרח לכוון את מנגנון ההדרכה, האימונים והתרגילים בהתאם למשימת התכנית האסטרטגית ולדגשים שהיא קובעת הוא אולי כה ברור ומובן עד שאין טעם להרחיב דיבור בענין זה. אף על פי כן, תמוה הדבר עד כמה נוטה מערכת ההדרכה של כמעט כל צבא לשמרנות ולקפיאה-על שמרים; ואין זה פשוט כלל לאלצה לשים את הדגש באותם הנושאים אשר הם-הם המעסיקים ומטרידים את מפקדי הצבא. דוגמה מאלפת למצב זה הציג הצבא הצרפתי — אשר למעלה מ-10 שנים מועסק היה כולו במלחמה נגד כוחות מהפכניים וחתרניים (תחילה בהודו-סין ואחר-כך בצפון-אפריקה) ואף-על-פי-כן הוסיפה מערכת-ההדרכה של צבא זה, עד לזמן לא-רוב לפני

סיום אותה תקופה, להכשיר את מפקדי הצבא ואת יחידותיו בראש-וראשונה למלחמה "קונבנציונאלית" נגד אויב גלוי ומוגדר במצב של קווי גבול וחזית ברורים ורצופים. ועוד שטחים אחרים משתלבים, בצורה זו או אחרת, בתוך התכנית-הכללית. כך — מערכת ההסברה והתעמולה הבטחונית, הן כלפי פנים בתוך שורות הלוחמים — והן כלפי חוץ, כלפי האוכלוסיה האזרחית. ובאור דומה יש לראות את נושאי הלחימה הפסיכולוגית, המשרתת את התכנית האסטרטגית ומשתלבת בה.

הביצוע

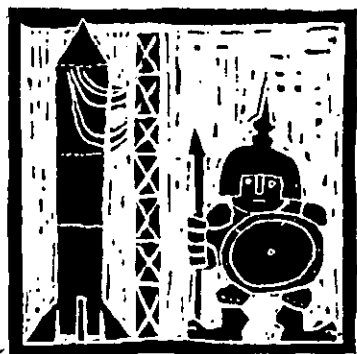

תכליתה של כל מערכת בטחונית היא עמידתה ב"יום-הדין". אותו מועד בו תיבחן המערכת כולה במבחן ההתמודדות. או-אז מתברר קודם כל האם הערכת-המצב שנעשתה אָמנם תאמה את המציאות וקלעה לה, או שהמבחן שבא העמיד למעשה את המערכת הבטחונית בפני תנאים חדשים ומצבים שכלל לא נצפו מראש.

אז יתברר באיזו מידה עונים התכנית ודרך-מימושה על הבעיות שנוצרו.

לכאורה, כל עוד לא התלקחה מלחמה ולא הגיעה שעת ההתמודדות — אין אפשרות לבחון את המערכת הבטחונית של מדינה. הרבה אמת בהנחה זו; אך יש לזכור גם את היפוכו של דבר. ברבות מן המדינות, יותר משהמערכת-הצבאית מיועדת ללחימה, הריהי מכוונת בראש-וראשונה להשיג את אפקט ההרתעה; כלומר, ליצור תנאים פסיכיים ופסיכולוגיים כאלה אשר יבטלו מראש כל נסיון אויב להגיע להתמודדות. במקרים אלה, עצם עובדת השלום עשויה לשמש עדות להצלחתה של המערכת ולהתאמתה למסיבות.

התכנון החוזר

כפי שכבר צוין בפתח סקירה זו, כמעט ואין בנמצא מדינה העומדת בפני הקמת המערכת-הבטחונית שלה בבחינת "יש מאין". המצב הרגיל הוא שקיימים דפוסי-צבא אלה או אחרים — אשר הבעיה היא איך לפתחם ולהתאימם למצבים חדשים ומתפתחים. עובדה זו

מקשה לא-במעט על מלאכת התכנון הצבאי, אשר חייבת להתחשב במציאות-קיימת זו, ובצורך להמנע ככל-האפשר מזעזועים בה; ומהבחינה השלילית תכופות אף בקיומן של "קבוצות-השפעה", הלוחמות לעתים על המשך קיומן והתפתחותן לא-רדוקא מתוך שיקולים ובחינות אובייקטיביים.

אך מציאות — אסור שתהפך לו, למתכנן-הצבאי, לאמתלה הדוחה את בחינת-מחדש של המטרות ושל המגמות המוליכות לקראתן; שהרי אין לה למערכת הבטחונית מנוס מן ההכרח להתאים עצמה לתמורות הבלתי-פוסקות בכל תחומי הפעילות — המדינית, החברתית, הכלכלית והטכנולוגית-מדעית. שינוי

באחד מתחומים אלה, או באחדים מהם, עשוי להכתיב שינוי יסודי בעצם ההנחות שהיו בסיס להערכת המצב האסטרטגית ולבנינה של המערכת הבטחונית. חובה, איפוא, לשוב ולבדוק מדי פעם בדיקה חוזרת הן את ההנחות והן את המסקנות; וכשהללו משתנות — אף להכניס שינויים במערכת עצמה. שיטת הבדיקה החוזרת, תכיפותה ותחולתה שונות הן ומיוחדות

דות לכל מדינה ומדינה. למעשה תתכנה שתי דרכי יסוד (וכמובן, צירופים אינספור בין השתיים). האחת — שיטה קבועה של תכנון רב-שנתי — אם לתקופה של שלוש, חמש, שבע או אף עשר שנים; והשנייה — קיומה של תכנית אסטרטגית בסיסית שמעדכנים אותה לפי הצורך, לאור השתנות המסיבות.

סגרנו, איפוא, את מעגל ההשוואה בין מפעל חרושתי המיצר סחורות — לבין „מפעל” מדיני ה„מיצר” בטחון. לכל אורכה של רשימה זו התייחסנו רק לשיטת התכנון ולגורמים המשפיעים עליו — אך נמנענו במתכוון מלצלול אל תוך בעיותיה הספציפיות של מדינה זו או מערכת מסוימת, „צלילה”, שרק היא עשויה היתה להראות כיצד נעשים הערכה ותכנון מעין-אלה הלכה למעשה.

כאמור, ננקטה דרך זו במתכוון. בכל הנוגע למדינות זרות — אין לנו נתונים וידיעות מספיקים כדי לעשות הערכה מעין-זו ביסודיות הדרושה. ואילו בכל הנוגע לזירתנו אנו, היה כל נסיון מעין-זה מחייבנו להציג ולנתח מכלול נושאים ובעיות אשר אין כל אפשרות להרחיב עליהם את הדיבור.

הבו מציאותיות במחשבה הצבאית!

על מחלת ה„מחרת” ועל „עוזרו אורחי” אצל קצינים

„שתי סכנות נפוצות אורבות לנו כיום במחשבתנו הצבאית, שתיים אלו טיפחו מזה זמן אשליה בקרב האוכלוסיה האזרחית — ועתה משפיעות הן לאט-לאט השפעתן הממארת על רבים מקציני הצבא.

● הראשונה שבסכנות אלו היא הבטה מופרזת קדימה לעתיד — המונעת אותנו מלהתבונן בהווה הזמן, ככל שאר הדברים — הכרח שיהיה בו, סדר קדימונות, למוקדם ולמאוחר. הזמן החשוב-מכל — הוא ההווה ואילו העתיד, תהא חשיבותו רבה ככל שתהיה, יהא רישומו גדול, כאשר יהיה ותביעותיו כבירות כאשר תהיינה — הכרח, בכל-זאת, שיתפוס את המקום השני.

סדרת, קביעות והודעות נשמעת מדי פעם באזנינו — פעם בבתי-ספר צבאיים מתקדמים, פעם בבטאונים צבאיים או אזרחיים שונים — בלשון כגון זו:

„טיל זה — יופק לצורך גיפוק ליחידות בשנת...; כלי-נשק זה יימצא בשירות-שדה החל מ...; אביזר זה יהיה בידי הגייסות כבר ב...; השימוש המבצעי במערכת-נשק זו יוכל להתחיל ב...”

ותוצאת הדבר היא שמספרם של אותם אנשים השואלים מה ייעשה על ידינו בבוקר-המחרת, בשעה 0600, מתמעט והולך ואלה הם, בדרך-כלל, אותם קצינים אשר זה רק חזרו מאחת היחידות של דרג-לוחם שבצבאות-השדה שלנו, החזר נים בגרמניה או בקוריאה. שכן הללו — מופרים-מדי להם אותם כלי-הנשק והציוד המצויים בפועל, אשר הם העומדים כיום הכן לפעולה ולשימוש.

● השנייה שבסכנות אלו — אם הגענו לכך כי נחשוב במושגי אותו ציוד העומד לרשותנו בפועל, ולא להלכה — היא הנטייה להפריז בהערכת יכולתו ואפשרויותיו של ציוד זה. כל מי שהשתתף בתמרונים יודע גילוייה של נטייה מסוכנת זו. נביח שכלי-נשק מסוימים טרם הנחיתו אשם באותו רגע אשר הוא, בעצם, היה הנכון והנדרש. והנה, לכשמגיעים הדו"חים עד לרמת מפקדת-הבקרה — נראה באיזה אופן שהוא שהכל היה, כמו שצריך, הרי היינו יורים, אילו...; כן, הם בודאי היו כבר מנחיתים אשם, אילו... ולבסוף, כאשר קוראים את הדו"ח המסכם — נעלמים האילו, והאילו, האלה מתוכו כליל.

התוצאה: רבים הם הקצינים הבכירים המאמינים בננות כי יחידות מסוימות הנן בעלות סוגי-יכולת אשר, במציאות, חסרים להן; ומאידך גיסא, רבים הם הקצינים הזוטרים היודעים כי ליחידות הללו חסרים סוגי-יכולת אלה. אך הסעצמם — או שחסרים הם את ההשפעה שתאפשר להם לשכנע את זולתם כי טעות כאן בידם; או שחסרים להם התוקף והעוז לנסות לשכנע.

מהרהוריו של קצין אמריקני, בבטאון ב"סילפיקוד-ומטה של ארה"ב, ראשית 1962.